Händelser under Harald Blåtands tid

Cedynia. Foto: Wikimedia Common Jakub Hałun, CC BY-SA 4.0 Deed

Slaget år 972 vid Cidini

Vad handskriften ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum” berättar om detta slag.

Av Sven Rosborn med exerpering
och översättning av Tomas Sielski

Malmö 2022
Reviderad: 2024-08-10

Efter andra världskrigets slut skapades den s.k. Oder-Neisselinjen som en ny gräns mellan Polen och Tyskland, i detta fall Östtyskland. Som ett resultat kom den tyska staden Zehden vid floden Oder att tillhöra Folkrepubliken Polen under Sovjets styrelse. Stadens namn ändrades till Cedynia. Detta var ett inslag i dåtida polsk historieskrivning för att motivera efterkrigstidens nya polska gränsdragning. Vid Cedynia menade man nämligen att ett stort slag stått år 972, det första kända slaget mellan Polen och Tyskland, vilket polackerna vann.

Vid firandet av Polens tusenårsjubileum år 1966 kom denna stad därför att spela en stor roll. Historien om slaget populariserades på olika sätt: stora möten, pressreportage, populärvetenskap, reseguider, prosaiska och lyriska verk, filmer, en dedikerad medalj, postfrimärken och kuvertupplagor - till och med speciell design av tändsticksaskar. [1] Åtskilliga krigsmonument över händelsen uppfördes i den lilla staden, väggmosaiker skapades med bilder från slaget, träskulpturer av dåtida riddare placerades ut offentligt och stadens hotell omdöptes till ”Piast” efter namnet på den polske segraren Mieszkos dynasti. Ett väldigt segermonument på en hög kulle planerades och började också byggas och det stod klart 1972.[2] Enligt nyare uppfattning har det emellertid ifrågasatts om slaget år 972 verkligen stått på denna plats. Enligt Paweł Migdalski har också *”Cedynia förlorat sitt propagandavärde och är nu bara en av flera små gränsstäder”*. [3]

Man skulle kunna tro att detta slag år 972, som fått så stor betydelse inte minst i en sovjetinspirerad politisk kontext, skulle vara väl dokumenterat. Så är emellertid inte fallet. Endast en nästan samtidig källa omtalar denna krigshändelse. Krönikören Thietmar av Merseburg (975-1018)[4] författade sin krönika från år 1012 och fram till sin död år 1018. Den är således skriven nästan ett halvt sekel efter att händelsen ägde rum. Då Thietmars far själv var engagerad i denna händelse är det troligt att krönikans skildring av slaget är baserad på faderns skildring. Men i krönikan omtalas slaget endast i några få meningar. Det är således ett ytterst magert källmaterial man haft att tillgå när man på 1960-talet av en historisk händelse skapade en väldig politisk propagandasymbol. Nutida uppgifter finns att även krönikören Gallus Anonymus ska ha omnämnt slaget i sin krönika från början av 1100-talet men jag har inte kunnat finna detta i Gallus krönika.[5]

Thietmars skildring av händelserna år 972 är följande (den latinska originaltexten återges i slutet av denna artikel):

Monumentet i Cedynia. Foto: Wikimedia. Norbert Radtke (Dramburg). Licens: CC BY-SA 3.0.

”Under tiden samlade den modige markgreven Hodo trupper och attackerade Mieszko, även om denne var lojal mot kejsaren och betalade tribut fram till floden Vurta. Bara min far, greve Siegfried, då en ogift ung man, hjälpte honom med hans familj. När de på Johannes Döparens dag nära Cidini öppnade en kamp mot honom var de först framgångsrika, men sedan besegrade (Mieszkos) *broder Cideburus alla modiga riddare utom de två grevarna. Efter så dåliga nyheter skickade kejsare från Italien budbärare till Hodo och Mieszko. De skulle med risk av förlust av hans nåd hålla fred tills han själv kom och undersökte deras tvister.”*

Cideburus omtalas alltså som bror, *”fratre”*, till den polske härskaren Mieszko. I ingen annan historisk källa som jag hittat berättas emellertid om denne bror trots att han uppenbart var en så stor krigare att han besegrat den tyska armén. Slaget omtalas också ha stått nära en plats *”Cidini”*. Den nuvarande platsen med detta snarlika namn, *”Cedynia”*, fick den emellertid först efter andra världskriget. Tidigare hette den lilla tyska staden sedan åtminstone 1200-talet *”Zehden”*.

Genom upptäckten av den polska översättningen av den hittills okända krönikan ”*Gesta Wulinensis ecclesiae Pontificum*” har emellertid ett helt nytt källmaterial om Danmarks och Polens historia under 900-talet dykt upp. Krönikan är författad av Harald Blåtands egen präst Avico på 990-talet.[6] I krönikan berättas utförligt om detta år 972 inträffade slag (krönikan har översatts från latinet till polska och den polska texten återges i slutet av denna artikel):

”I slutet av det året, vid St. Andrew, bröt ett uppror ut mot prins Misicos styre och huvudledaren var Ustivoio som för 5 år sedan hittade skydd hos markgreven (marchio) Hodo. Då var han en av få Wuloinledare som överlevde den stora strid som utkämpades mellan slaverna och där Wigmannus, brorson till prins Heirmannus, omkom. Nu brände de lojala krigarna till honom (Ustivoio) *ut borgens garnison på den östra sidan av Zwodra, och Ustivoio befäste sig i den största fästningen som heter Cictini, vid Zwodras mynning, i väntan på hertig Misicos svar. Han fick inte ett sådant besked, eftersom den hårda vintern hade drabbat slavernas land och alla de varelser som av Vår Herres nåd vandrade på denna jord, sökte skydd av värmen från den eldiga härden eller uppvärmda stenar.*

Det året utsågs den ärevördiga ärkebiskopen Willigiso av kejsaren till ämbetet som cancellarius för att ersätta ärkebiskop Bruno, som dog 965. I Herrens år 972 dog påven (Johannes XIII) *under det åttonde året av sin regering.*

Tidigt på våren seglade fartyg från Jomniburcha till (ej transskriberat ...) *med de bröder som hos kung Haralds undersåtar hade funnit skydd mot Wuloinbornas vrede. Det fanns en budbärare bland dem och han överlämnade ett meddelande till kungen. Den 23 april avgick skepp med full besättning för att stödja prins Misico, som liksom kung Harald var kejsarens vän, och nu behövde hjälp med att återta de landområden som ett år tidigare tagits av hedningarna.*

Nyheten om danskarnas ankomst spreds genom städer/byar, men ingen av Wuloin-prinsarna/härskarna vågade attackera ön (anm: Jomsborg) *med sina trupper. Ustivoio skickade bara ett meddelande i hopp om ett förbund, men han blev fruktansvärt besviken eftersom budbärarna avvisades utan att ha fått ett svar, vilket lämnade Vuloinis ledare* (anm: Ustivoio) *i ovisshet. Ustivoio, som kände att något var i görningen, bad sin välgörare, markgreve Hodo, om att hjälpa honom, och lovade i gengäld*

att han skulle skydda missionärerna så att hans folk skulle acceptera den heliga kristna tron. Under denna förevändning gav sig Hodo själv ut med sin armé och med honom många utmärkta riddare, ledda av den förnäme Siegfried av Walbeck.

Under tiden anslöt sig Jomniburchs lag, ledda av Ctirybiurn, till Misicos trupper och tog tillbaka stad efter stad från hedningarna, även om de flesta gav upp utan kamp, eftersom den allierade/kombinerade armén väckte stor fruktan bland folken. Dessutom leddes denna armé av förnäma män, tillika vapenbröder sedan tidig ungdom.

På St. Johannes Döparen dag möttes de två arméerna på kullarna nära fästningen Cictini där Ustivoio gömde sig. Markgreven Hodos trupper var på plats efter mer än en veckas marsch från Braniburg, där biskop Dodilo välsignade dem och även själv gick med dem för att missionera bland hedningarna och sprida Guds ord.

Under tiden gick Misicos och Ctirybiurns trupper över till Swodras västra strand, och förintade Siedin-fästets besättning som hade till uppgift att försvara ett vadställe mellan Swodras västra och östra bank, det enda i denna del av slavernas land. Tre riddare ur fästets besättning överlevde men blev så pass förödmjukade att de flydde till den ärade Teoderik för att framföra ett klagomål. Teoderik lyssnade på dem, men var emot Hodos straffexpedition. Broder Flannaneus, som återvände till oss, berättade om det för mig, vilket jag ska skriva om senare.

Efter förstörelsen av Siedin gick Misico och Ctirybiurn över till Swodras västra strand och drog norrut och slog läger i ravinerna mellan kullarna nära fästningen Cictini. De tände eldar och de släppte de lemlästade fångarna för att kalla ut Hodo och Ustivoio inför Guds domstol. Nästa morgon, på St. Johannes Döparen dag, hamnade Hodos och Ustivoios trupper i ett bakhåll, och när Misico försvarade sig i ravinen, kastade sig Ctirybiurns krigarna med stor vrede från kullarna och med sådan kraft att de skapade panik bland markgrevens trupper och många krigare lämnade sina vapen och försökte fly men de blottade sig istället för slavernas och danskarnas svärd och yxor. I denna strid dog inte bara Ustivoio och hela hans följe, utan även ädla riddare, vänner till kejsaren, som blev lurade i denna strid pga. Hodos osanna löften. Även Hodo lade ner sitt svärd, men var nära att förlora sitt liv, och räddades i sista stund av biskop Dodilo som gick och bad för hans liv och även andra riddares. Biskopen talade inte bara på Guds språk, utan också slaverna och respekterades för det. Dock inte av sina egna, som inte ville höra Guds ord, utom dem från andra ”marchii” eller slaver vars hövdingar var vänner till kejsaren. Hodo och de andra riddarna tillsammans med vår bror Flannaneus skickades till Braniburg och han [Flannaneus] återvände till oss före St. Andrew dagen och innan isarna frös och han kom med både nyheter från Rom och saker som vi och andra bröder var i behov av. Vi återvände till Zelund nästa år, när stormarna inte längre hotade vår färd och vi skulle då sörja broder Colmannus, son till Patraic från Slain, som dog medan vi var borta. Den gamle Colmannus var i Guds tjänst sedan han blev tagen som gisslan under den sedan länge avlidne kung Konuts expedition, troligen år 948. Han kom hit och blev fri och tillbringade resten av sitt liv som Guds trotjänare vid danskarnas hov.” [7]

Med denna nya källa blir historien om slaget år 972 en helt annan än den historia som tidigare bara var känd genom endast tre meningar i Thietmars krönika. Avico har uppgifterna från ett ögonvittne, prästen eller munken Flannaneus: *”Broder Flannaneus, som återvände till oss, berättade om det för mig …”*. Krönikan lämnar flera intressanta uppgifter. Uppenbart hade det t.ex. utbrutit ett religiöst inbördeskrig eftersom man under stridigheterna *”tog tillbaka stad efter stad från hedningarna”*.

Vad det gäller platsen för slaget 972 får vi reda på att Ustivoio *”befäste sig i den största fästningen som heter Cictini, vid Zwodras mynning.”* När han blev attackerad skedde detta genom att de förenade polsk/danska trupperna *”gick över till Swodras västra strand, och förintade Siedin-fästets besättning”*. När denna befästning var nerkämpad gick dessa truppers ledare också *”över till Swodras västra strand och drog norrut och slog läger i ravinerna mellan kullarna nära fästningen Cictini.”*

Vi ska alltså söka platsen *”Cictini”* på den västra sidan av floden *”Swodra”* dvs. Oder samt vid denna flods mynning. Inget av detta stämmer med den på 1960-talet utpekade staden Cedynia. Denna ligger nämligen på Oders östra sida och den ligger definitivt inte vid flodens mynning utan ca 60 kilometer söder om den plats där floden mynnar i Oderlagunen. Från denna stora lagun delar floden sig i tre flodarmar innan dessa når Östersjön. Om uppgifterna stämmer i *”Gesta Wulinensis”* skulle en tänkbar plats för slaget vara Stettin. Här fanns en befästning redan på 900-talet och staden omtalas som den dominerande i denna del av Pommern i början av 1100-talet. Den ligger också på rätt sida av floden strax invid flodmynningen ut i Oderlagunen.

Ytterligare en sak skulle tala för denna placering av stridsplatsen *”Cictini”*. Tyskarnas motståndare i slaget året 972 var dels den polske härskaren Mieszko men också, enligt *”Gesta Wulinensis”*, danskarna. Wolinhärskaren Ustivoio stod på tyskarnas sida och försökte alliera sig med danskarna vilka satt i det till Wolin närbelägna *”Jomniburch”*, dvs. Jomsborg, *”men han blev fruktansvärt besviken eftersom budbärarna avvisades utan att ha fått ett svar, vilket lämnade Vuloinis ledare i ovisshet.”* Om Ustivoio varit härskare i Wollinområdet är det kanske mindre troligt att kampen år 972 ska ha stått långt söder om detta område.

De danska Jomsvikingarna, *”Jomniburchs lag, ledda av Ctirybiurn”*, anslöt sig nu till Mieszkos polska trupper. Enligt *”Gesta Wulinensis”* är det alltså denna *”Ctirybiurn”* som är allierad med Mieszko och det är han som med sina trupper besegrar Hodo och Wolinledaren Ustivoio. Den *”Cidiburu”* som Thietmar av Merseburg omtalar som den som avgjorde slaget och som ska ha varit Mieszkos bror nämns inte alls i *”Gesta Wulinensis”* utförliga beskrivning av slaget. Istället får vi reda på att det är de danska jomsvikingarnas ledare *”Ctirybiurn”* dvs. ”Styrbjörn” som med sina krigare stod bakom segern.

Med en sannolikhet som gränsar till visshet torde det vara så att Thietmar har förväxlat *”Cidiburu”* med *”Ctirybiurn”*. Men i så fall uppstår frågan varför Thietmars uppger att denne var bror till Mieszko? Redan konstaterandet att Mieszkos påstådde bror, som uppenbart varit en väldig krigare, inte omtalas i någon annan källa väcker misstankar om att något är fel. En inte orimlig förklaring kan vara en felaktig syftning av ordet ”bror”. Man kan lika väl ha åsyftat en man i ett brödraskap, i en allians. När t.ex. den danske kungen Toke Gormsson stupade i slaget vid Fyrisvallarna år 986 heter det i några runstenstexter i Skåne att ett antal kämpar var bröder till Toke. De var emellertid bevisligen inte kroppsliga bröder till kungen men vapenbröder i striden.[8]

Vem var då denne Styrbjörn som satt som ledare i danskarnas Jomsborg invid Wolin? Han omtalas i olika sagor vilka är betydligt yngre än hans egen livstid. Enligt dessa skulle han ha varit en kungason från sveariket vars far var Olof. Efter faderns död tog hans bror Erik Segersäll över makten. När Styrbjörn blev sexton år började han göra krav på en del av riket vilket slutade med att Erik gav honom sextio krigsskepp med män. Kravet var att han lämnade landet, vilket han också gjorde:

”Han drog nu till Danmark och orsakade där mycken ofred. Då slöts där en fred med danskarna att han fick Harald Gormssons dotter Thyra till hustru och dessutom skulle de ge honom hundra skepp och bistå honom i stora kamper. Efter en natts vila drog han till Jomsborg i Venden.” [9]

Till skillnad från de senare sagorna möter vi Styrbjörn redan omtalad i texten till *”Gesta Wulinensis”,* nedskriven i slutet av 900-talet:

”En storman vid namn Biyrn (Styrbjörn) *skulle stanna i fästningen* (Jomsborg) *och härska över hela ön Julinem, men han gjorde sina beskyddare allvarligt besvikna eftersom han tog 24 skepp och seglade till Schonen* (Skåne) *för att göra en pakt mot Eirik* (Erik Segersäll)*, som var en interrexa i Szwitów s land* (sveariket)*. Denne Eirik, farbror till Biyrn, skulle överlämna landets och folkets makt till sin brorson, om denne levde tillräckligt länge för att uppnå vuxen ålder. Men Eirik gjorde det aldrig, för när Biyrn uppnått 15 vårar behöll han den kungliga rätten för sig själv och han beordrade sin brorson att stanna i Jamsburgu och där utbildas i krigskonst.”*

Enligt samma källa dog Styrbjörn vid Fyrisvallarna år 986, alltså fjorton år efter det att han som Jomsborgs ledare tillsammans med den polske härskaren Mieszko stod som segrare i slaget år 972.

Antonina Chmielinska översättning av *”Gesta Wulinensis”*

Genom en stor samling bevarade brev och andra dokument från 1950- och 1960-talen vet vi att Tomas Sielskis farmors mor Antonina av sin dotter fått låna en originalhandskrift, skriven på latin, *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”*. En av författarna har varit en präst Avico som tjänstgjort som präst för Harald Blåtand. Om denna handskrift och Antoninas arbete med översättningen från latinet till polska år 1963 har det utförligt redovisats i boken ”Vikingakungens guldskatt” som utkom år 2021. I dag finns Antoninas polska översättning bevarad medan det latinska originalet trots eftersökningar ännu ej kunnat uppbringas. Bevis för krönikans äkthet har framlagts i ett officiellt paper, tillgängligt på Academia.edu.[10]

Vid översättningsarbetet av denna krönika har Antonina Chmielinska i början av 1960-talet tagit kontakt med en av Polens ledande historiska forskare, direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz.[11] Genom bevarade brev och Antoninas texter vet vi att Stanislaw flera gånger besökte Antonina och i allra högsta grad tog del av översättningen av handskriften från latinet till polska. Det framgår också i detta material att han inte har tvekat om originalets äkthet.

Varför har denna handskrift då inte kommit till allmänhetens kännedom tidigare? Förklaringen ges troligtvis i en kommentar som Antonina gjort i anslutning till avskriften om slaget 972. Hon skriver här:

”Professorn [Lorenz] *pekar på betydande avvikelser jämfört med den allmänt accepterade bilden av händelserna från andra hälften av 900-talet. Här är en kommentar från gårdagens möte:*

Bästa Fru [Antonina]*, på grund av att vi nu firar den polska statens 1000-årsjubileum och att* [under det berömda slaget] *vid Cedynia, Mieszko och hans bror försvarade Polen mot tyska ´Drang nach Osten´, är det inte lämpligt att detta material ser dagens ljus. Jag avråder starkt från det. Dessutom har Cedynia, som ni säkert vet, vuxit till rangen av en nationell symbol, och jag har också kännedom om att det finns avancerade planer på att uppföra ett monument till minne av 1000 års kamp att upprätthålla*

polskheten i dessa områden. Ska det nu bli ett monument i Cedynia och ett annat i Szczecin (Stettin)*? Dessutom ”dödar” materialet Mieszkos bror Czcibor. Han är känd endast från en krönika, och faktiskt endast från en mening; det handlar om den tyske krönikören Tietmar. Plötsligt, efter att ha analyserat ditt material, visar det sig att vi har att göra med någon helt annan – någon skandinavisk krigare som bara är Mieszkos vapendragare. Detta är historisk revisionism som det inte finns plats för i Folkrepubliken Polen. Om du inte vill att detta material ska eldas upp, råder jag dig uppriktigt att behålla detta historiska ”kätteri” för kommande generationer. Med vänlig hälsning, S.L.”*

Ett offentliggörande av krönikan och av Antoninas polska översättning skulle alltså bli ett politiskt sprängstoff i den sovjetstyrda polska regimen och dess planer under 1960-talet på ett nationellt monument av stor rang. Antonina har valt att följa Stanislaw Lorenz råd att istället genom att inte offentliggöra försöka säkra materialet till kommande generationer. Detta betyder också att det nog är tämligen meningslöst att söka handskriftsoriginalet i de offentliga arkiven. Antonina har sänt sin och Stanislaw Lorentz polska översättning till sin dotter och hon har troligtvis själv behållit originalet.

Källmaterialets originaltexter

Thietmar av Merseburgs latinska text om slaget 972:

”29. Interea Hodo, venerabilis marchio, Miseconem inperatori fidelem tributumque usque in Vurta fluvium solventem exercitu petivit collecto. Ad cuius auxilium pater meus comes Sigifridus, tunc iuvenis necdumque coniugali sociatus amori, venit solum cum suis et in die sancti Iohannis baptistae adversus eum pugnantes primoque vincentes a fratre eiusdem Cideburo, exceptis tantum comitibus / prefatis, omnes optimi milites interfecti oppecierunt in loco, qui vocatur Cidini. Hac de fama miserabili inperator turbatus de Italia nuncios misit precipientes Hodoni atque Miseconi, si gratiam suimet habere voluissent, usque dum ipse veniens causam discuteret, in pace permanerent.”

Utdrag av den polska översättnigen av *”Gesta Wulinensis ecclesiae Pontificum”*:

”... Pod koniec tegoż roku, na św. Andrzeja, wybuchł bunt przeciw władzy księcia Misico a prowodyrem był Ustivoio który 5 lat temu u margrabiego (marchio) Hodo schronienie znalazł. Wówczas był on jednym z nielicznych przywódców Wuloini którzy przeżyli wielką bitwę stoczoną między Słowianami a w której Wigmannus, brataniec księcia Heirmannusa zginął. Teraz wierni jemu (Ustivoio) wojowie wyrznęli załogi grodów po wschodniej stronie Zwodry a Ustivoio w największej twierdzy zwanej Cictini, przy ujściu Zwodry, obwarował się oczekując na odpowiedz księcia Misico. Atoli takiej nie otrzymał, gdyż sroga zima nawiedziła kraj Słowian i wszystkie istoty, które z łaski Pana Naszego na tej ziemi stąpały, schronienia przy cieple rozpalonego paleniska lub ogrzanych kamieniach szukały.

Tego roku czcigodny arcybiskup Willigiso wyznaczony został przez cesarza na urząd kanclerza (cancellarius) na który zastąpił arcybiskupa Bruna zmarłego w 965.

W roku Pańskim 972 zmarł papież (Jan XIII) w ósmym roku swoich rządów.

Wczesnej wiosny statki przypłynęły z Jomniburcha do (ej transkrierat…) z braćmi którzy schronienie przed gniewem Wuloini u poddanych króla Haralda znaleźli. W śród nich goniec był i wiadomość dla króla przekazał. W kwietniu 23 statki wypłynęły z pełną załogą by wesprzeć księcia Misico, który przecie tak

jak i król Harald przyjacielem był cesarza, a teraz wnet potrzebował pomocy by poganom ziemie rok wcześniej odebrane wydrzeć.

Wieść o przybyłych Danach, rozeszła się po grodach, ale nikt z pośród książąt/władców Wuloini nie ośmielił się napaść ze swym wojskiem na wyspę. Ustivoio poselstwo jeno wysłał, mając nadzieje na przymierze jednak srodze się zawiódł gdyż posłańcy odprawieni zostali bez odpowiedzi pozostawiając wodza Wuloini w niepewności. Ustivoio czując podstęp zwrócił się do swojego dobroczyńcy margrabiego Hodo by ten wspomógł go obiecując w zamian iż misjonarzy chronić będzie by jego lud świętą wiarę chrześcijańską przyjął. Pod tym pretekstem sam Hodo ruszył ze swoja armia a z nim wielu wyśmienitych rycerzy z dostojnym Siegfriedem z Walbeck na czele.

Tymczasem drużyny Jomniburcha pod wodzą Ctirybiurn, złączyły się z wojskami Misico i z rąk pogan gród za grodem odbierały, a i większość bez walki się poddawała, gdyż łączona armia straszny postrach w śród ludu budziła. Prócz tego armia ta dowodzona była przez wyśmienitych mężów, których braterstwo broni już z czasów młodości łączyło.

W dniu św. Jana Chrzciciela doszło do spotkania obu armii na wzgórzach przy twierdzy Cictini w której ukrywał się Ustivoio. Wojska margrabiego Hodo nadciągnęły po ponad tygodniowym marszu z Braniburga, gdzie biskup Dodilo ich pobłogosławił a i też sam do nich dołączył by misję wśród pogan wykonać i słowo Boże szerzyć. Wojska Misicoi i Ctirybiurna przeprawiły się tymczasem na lewy brzeg Swodry, zadając klęskę dotkliwą załodze grodu Siedini, broniącego brodu Swodry, jedynego takiego w tej części kraju Słowian. Trzech rycerzy przeżyło te upokorzenie i udali się oni do zacnego Teoderica na skargę a on ich wysłuchał, bo przeciw był wyprawie Hodo. O tym opowiedział mi brat Flannaneus który wrócił do nas o czym powiem później.

Po zniszczeniu Siedini i przejściu na lewy brzeg Swodry Misico i Ctirybiurn podążyli na północ i obóz rozbili w jarach między wzgórzami nieopodal twierdzy Cictini. Rozpalili rychło ognie a i jeńców okaleczonych wypuścili wzywając tymże Hodo i Ustivoio na sąd Boży. Następnego dnia, na św. Jana Chrzciciela, wojska Hodo i Ustivoio weszły w zasadzkę i kiedy Misico bronił się w jarze, gniewni woje Ctirybiurna spadli ze wzgórz z takiem impetem, iż popłoch wśród wojsk margrabiego wywołali a ci zostawiając broni obnażyli się mieczom i toporom Słowian i Danów. W bitwie tej polegli nie tylko Ustivoio i jego cały orszak ale również zacni rycerze, przyjaciele cesarza, którzy łudzili się obietnicami Hodo. Hodo, zaś, mimo iż złożył miecz swój bliski był utraty życia aliści te uratował mu biskup Dodilo który wstawił się za nim i innymi rycerzami. Tenże mówił nie tylko w języku Boga, ale też Słowian i szanowany był, atoli nie przez swoich własnych którzy za nic słowa Bożego nie chcieli wysłuchać, ino za tych z innych marchii bądź Słowian których wodzowie przyjaciółmi Cesarza byli. Hodo i inni rycerze wraz naszym bratem Flannaneusem wysłani zostali do Braniburga a on [Flannaneus] wrócił do nas przed św. Andrzejem, zanim rzeki zamarzły, razem z wieściami z Rzymu i posażeniem dla nas oraz pozostałych braci. My wrócilim do Zelund dopierož następnego roku kiedy sztormy ustały i było nam wtenczas opłakiwać śmierć brata Colmannusa syna Patraica ze Slain. Colmannus sędziwy już był a służbę Bogu ofiarował, kiedy jako zakładnik wzięty do niewoli w czasie wyprawy dawno zmarłego już krola Konuta, bodajże w roku Panskim 948, trafił tu i resztę życia jako wierny sługa na dworze Danów spędził."

Nedanstående kommentar finns som en kommentar i *"Gesta Wulinensis"* alldeles under uppgifterna om slaget 972:

"Pan profesor [Lorenz] wskazuje na sporą rozbieżność z powszechnie akceptowaną wersją wydarzeń z drugiej polowy X wieku. Oto komentarz po naszym wczorajszym spotkaniu:

Szanowna Pani, z racji tego ze jesteśmy teraz w trakcie obchodów 1000-lecia państwa Polskiego a pod Cedynią Mieszko i jego brat bronili Polski przed niemieckim Drang nach Osten nie jest wskazane, aby te materiały ujrzały światło dzienne. Stanowczo odradzam. Ponadto, jak Szanowna Pani zapewne wie, Cedynia urosła do rangi symbolu narodowego a mi, poza tym wiadomo o istnieniu zaawansowanych planów wzniesienia pomnika upamiętniającego 1000-lat walki o utrzymanie Polskości na tych ziemiach. I co teraz będzie? Pomnik w Cedyni i w Szczecinie? Dodatkowo dochodzi kwestia „uśmiercenia" Czcibora. Brat Mieszka znany jest tylko z jednej kroniki, a tak naprawdę z jednego zdania, chodzi bowiem o niemieckiego kronikarza Tietmara i pewien krótki tekst w jednym z rozdziałów. A tu nagle po przeanalizowaniu Pani materiału okazuje się, że mamy do czynienia z kimś zupełnie innym – jakimś wojownikiem ze Skandynawii który jest jedynie towarzyszem broni Mieszka. To jest rewizjonizm historyczny na który w Polsce Ludowej nie ma miejsca. O ile Pani nie chce aby ten materiał trafił do pieca to szczerze radzę aby tę historyczną herezję zachować dla następnych pokoleń. Z poważaniem S.L."

Noter

1. Gerstenberg, Julia; Midalski, Pawel (2008). "Cedynia : eine unscheinbare Stadt am Rande Polens, die alle Polen kennen". In Bernd Vogenbeck (in German). Terra Transoderana. Zwischen Neumark und Ziema Lubuska.
2. Wikipedia: Slaget vid Cedynia.
3. Paweł Migdalski: Cedynia i okolice poprzez wieki. Stowarzyszenie Historyczno-Kulturalne "Terra Incognita". 2013.
4. Thietmari Merseburgensis Epiccopi: Chronicon. Publicerad av Werner Trillmich. Berlin 1958.
5. Gallus Anonymus: Gesta principum Polonorum. Utgiven av Paul W. Knoll och Frank Schaer: The Deeds of the princes of the Poles. Budapest/New York 2003.
6. Sven Rosborn & Tomas Sielski: Vikingakungens guldskatt. Om upptäckten av ett unikt manuskript, kung Harald Blåtands grav och placeringen av fästet Jomsborg. Malmö 2021.
7. Den danske kungen Gorms äldste son Knut dog enligt *"Gesta Wulinensis"* 962 i ett slag på Irland. Enligt samma källa förde Knut år 948 krig på Irland i kamp mot Dublins härskare då tre tillfångatagna präster fritogs. Det kan kanske ha varit en av dessa som omtalas här.
8. Tomas Sielski och Sven Rosborn: anfört arbete 2021.
9. Fortælling om Styrbjørn Sveakæmpe. Kongesagaer. Oldnordiske Sagaer. Bind 5. København 1831.
10. Sven Rosborn: Aspects of the discovery of The viking King Harald Bluetooth´s grave and a manuscript from the late 900s.
11. Wikipedia: Stanislaw Lorentz.

EXKURS

Om det källmaterial som artikeln baseras på

År 2014 presenterade Tomas Sielski för mig en guldplatta med bl.a. kungen Harald Gormsons namn; en guldplatta som varit i familjens ägo sedan år 1945. Guldplattan kommer från den grav i polska Wiejkowo nära Wolin som blev känd för Tomas Sielskis farfar och dennes bror år 1945. Förutom guldplattan finns ett stort material som beskriver både fyndet och även själva graven från vilket plattan och flera andra vikingatida föremål kommer. I ett omfattande, bevarat brevmaterial med bl.a. poststämplade kuvert från 1950- och 1960-talet är fyndet detaljerat omtalat. I materialet fanns också ett antal medeltida originalbrev och en handskriven krönika, så även en omfattande och detaljerad dagbok vilken tillhört den dåvarande prästen i Wiejkowo på 1840-talet. Allt detta överlämnade den dåvarande prästen i Wiejkowo år 1945 till familjen Sielski för att materialet skulle bli räddat undan de ockuperande ryssarna. De medeltida breven och krönikan tog sedan Tomas Sielskis farmors mor Antonina Chmielinska hand om. Hon var utbildad vid universitetet i Wien i början av 1900-talet och behärskade bl.a. latin. Efter kriget blev hon föreståndare för de historiska samlingarna i det polska slottet i Lidzbark.

I materialet fanns alltså den latinska krönikan, i en handling från år 1267 från greven av Wiejkows arkiv omtalad som ”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”, vilken prästen i sin dagbok år 1841 berättat om. Genom uppgifter i denna dagbok, vilken Antonina redan tidigare fått av sin dotter, kände hon alltså redan till smärre delar av denna krönika innan hon själv fått originalet i sin hand. I sin dagbok har nämligen prästen på 1840-talet citerat en del avsnitt från handskriften. Nu hade emellertid Antonina tillgång till hela krönikan.

Denna omfattar tre delar där den första spänner om tiden från 940-talet fram till 990-talet. I denna första del framgår det klart att den är skriven av prästen Avico som stått kung Harald Blåtand nära. Eftersom texten också handlar om Polen som tidigt självständigt rike upplevde Antonina att risken var stor att informera om krönikan i det då sovjetstyrda Polen. Hon beslutade sig därför att översätta hela krönikan från latin till polska, troligtvis som en säkerhetsåtgärd så att kunskapen inte skulle gå förlorad. Under detta översättningsarbete har hon samarbetat med professorn, historikern och direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz. Han vistades vid denna tid i början av 1960-talet flera gånger hos henne på slottet i Lidzbark.

När jag hösten 2014 för första gången kom i kontakt med detta nya källmaterial som finns hos familjen Sielski meddelade jag att jag skulle göra allt för att undersöka om detta verkligen kunde vara sant. Jag ville då ha med danska Rigsarkivet och danska Nationalmuseet men dessa var inte då, och inte senare heller, intresserade av att se materialet. Vi bildade då en informationsgrupp av akademiskt utbildade personer som i sin verksamhet under lång tid arbetat med vikingatiden. Guldplattan från graven med sin text undersöktes också två gånger på Lunds universitet, senaste gången av professor Leif Johansson vid Geologiska institutionen. Sammansättningen och tillverkningssättet var sådant att allt pekade på ett äldre föremål.

Den förre direktören för Kungliga Myntkabinettet Lars Olof Lagerqvist undersökte också personligen plattan och bedömde att den inte var en sentida förfalskning. Han hade under sin aktiva tjänstgöring räknats som en av världens främste experter vad gällde förfalskningar av mynt och medaljer. Vi lät också Lloyds i England undersöka saken och på deras inrådan togs ett materialprov ur plattan. Analysen visade att det inte fanns spår efter sydamerikanskt guld i materialet och man bedömde den som äkta från vikingatiden.

Det är utifrån arkeologin, vilken ju är min forskningsgren, som jag kunnat påvisa att handskriften ”Gesta Wulinensis” inte kan vara en förfalskning. Detta har jag offentligt presenterat i artikeln ”Aspects of the discovery of The viking King Harald Bluetooth´s grave and a manuscript from the late 900s” vilken kom ut på både svenska och engelska på academia.edu strax efter bokens utgivning sommaren 2021. Jag återger därför huvuddragen i dessa bevis här.

Först var vi givetvis tvungna att bevisa att det verkligen varit Antonina Chmielinska som har gjort översättningen år 1963. Hon dog år 1978 så översättningen måste ha gjorts innan dess. Att arbetet skett året 1963 framgår i hennes bevarade översättning. I det spiralblock som använts har hon nämligen noga på varje sida angivet aktuellt datum när hon arbetat med översättningen. För att klargöra att det är Antoninas handstil vände vi oss tidigt till professor dr hab. Tadeusz Widła som var en av Polens ledande när det gäller forensisk forskning. Utifrån bevarade brev från Antonina kunde det då fastslås att det är hon som gjort översättningen av ”Gesta Wulinensis”. Dessutom hade hon använt sig av en penna som inte gett ett jämt flöde vilket var typiskt för tiden före ca 1970-talet. I spiralblocket fanns

också en infäst varumärkeslapp med blockets produktnummer. Vid producerandet av saker i det sovjetstyrda Polen fick man tillstånd under tre år, sedan måste man förnya tillståndet. Detta spiralblock var utifrån märkningen tillverkat i perioden februari 1962 och tre år framåt.

Efter att med säkerhet kunna bestämma skribenten och tiden för avskriften kunde jag nu notera saker som står i ”Gesta Wulinensis” men som under inga omständigheter var kända för varken den arkeologiska eller historiska vetenskapen förrän efter den tid då översättningen gjorts. År 1977 kom min kollega Rikard Holmberg ut med sin doktorsavhandling där det i skrift för första gången omtalas rester efter en senvikingatida ringvall vid Borgeby slott i Skåne. Antonina Chmielinska nämner emellertid redan år 1963 att Haralds Blåtands bror Toke satt i sin borg Borgeby i Skåne. Existensen av denna ringborg kände man då inte. I fem år fram till år 1995 satt jag som ordförande i Borgebystiftelsen tillsammans med den erkänt skicklige vikingaexperten, arkeologen och museidirektören för Kulturhistoriska museet i Lund Anders W Mårtensson. Under vår tid i stiftelsen genomfördes en utgrävning i borgen då det påträffades rester efter en silver/guldsmedsverkstad från sent 900-tal. Detta visar på en mycket hög status för borgen och bekräftar ”Gesta Wulinensis” uppgifter om att detta vid slutet av 900-talet var ett kungligt säte, något som heller inte var känt tidigare.

”Gesta Wulinensis” berättar också om Harald Blåtands mors död år 957, hennes kristna begravning samt om hur hennes man Gorm skändade hennes grav och flyttade kroppen till en uppförd hednisk gravhög. Enligt krönikan dog Gorm i början av juli 964 och det var först då, efter att han blivit kung, som hennes kristne son Harald Blåtand kunnat öppna gravhögen och åter begrava sin mor på ett kristet sätt. Dendrodateringar har visat att den norra gravhögen i Jelling är uppförd vinterhalvåret 958/959 men också att den döde, som av bevarade gravgåvor att döma måste ha varit kristen, tagits upp vinterhalvåret 964-965. Dessa dendrodateringar stämmer alltså exakt med uppgifterna i ”Gesta Wulinensis” men uppgifter om när Gorm och hans hustru dog har överhuvudtaget inte varit kända förrän dendroundersökningarna publicerades året 1987. Likväl omtalas exakt dessa årtal i ”Gesta Wulinensis” i Antoninas översättning 24 år tidigare. Skribenten är prästen Avico som varit närvarande vid Haralds Blåtands föräldrars död.

Utgrävningar vid Uppåkra strax invid Lund i Skåne har avslöjat att ett hedniskt tempel bevisligen stått på platsen under många århundraden. Detta blev känt först efter att professor Lars Larsson publicerat det år 2002. Men i Antonina Chmielinskas översättning av den latinska krönikan berättas redan år 1963 om hur Harald Blåtands bror Toke agerade vid den norske Hakon jarls angrepp på Lund år 974:

> ”Tuca och resten av de troende hittade sedan skydd på platsen för de döda, som har varit vigd till hedniska gudar i århundraden.”

Även om Uppåkra inte nämns är det högst troligt att det är denna hedniska plats som åsyftas i krönikan.

År 2011 påträffade man i Silverdale i norra Lancashire i England en större silverskatt, nedgrävd ca 900 e.Kr. I skatten finns ett silvermynt, präglat av den danske kungen ”AIRDECONUT D(OMI)N(U) S REX”. Fyndet väckte sensation eftersom ingen dansk kung med detta namn tidigare var känd i det historiska materialet. Men i Antonina Chmielinskas översättning av ”Gesta Wulinensis” ett halvt sekel tidigare omtalas denne kung ”Airde Conut”:

> ”Danerna hade också sina ´jarlow´, även om dessa var oberoende och inte behövde betala skatt för ´Svidjod´ och ´Norregi´, och i båda dessa länder fanns det tronpretendenter som strävade att ta över makten över alla daner och genom åren skapade de stora bekymmer för ättlingar till Olaf den förskräcklige och ´Airde Conut´. Den senare erövrade det land som heter ´Norfynbrarik´ med eld och svärd, och där hade han makten antagligen före eller under Benedictus IV:s regeringstid (påve 900-903), och med en man som var ett huvud högre än alla sina andra krigare kallades han ´Aidire´, vilket på ´Norfynbrarik´s invånares språk betydde hög.”

Genom bl.a. dessa fyra exempel är det helt klart att Antonina i sin översättning måste ha haft tillgång till en samtida krönika, något annat är helt omöjligt. Visserligen har det på Internet förekommit uppgifter om att det är en förfalskning som skulle vara gjord efter år 2011 men detta är inte sant. Fram till sommaren 2019 hade vi endast kännedom om ”Gesta Wulinensis” utifrån de fragment från prästens dagbok från 1840-talet som Antonina Chmielinska berättat om i bevarade brev till sin dotter. Först år 2019 lyckades vi i vittnens närvaro spåra hela avskriften i släktens sedan år 1986 efterlämnade och magasinerade samlingar i polska Koszalin.

Genom bl.a. ovan redovisade belägg av historiska företeelser som bevisligen inte var kända år 1963 men som genom den arkeologiska forskningen långt senare kommit till vetenskapens kännedom har jag som arkeologisk forskare kunnat fastställa att Antonina måste ha haft tillgång till ett latinskt original från tiden ifråga när hon gjorde sin översättning. Att hon dessutom haft hjälp av en av Polens mest ansedda historiker och museimän lämnar varje spår av tvivel om äktheten bakom sig.

Under arbetets gång med materialet från Harald Blåtands grav i Polen och med handskriften ”Gesta Wulinensis” har ett antal professorer, docenter eller andra, i vikingatiden väl insatta, i Sverige, Norge, Danmark, England och Polen fått ta del av delar av det pågående projektarbetet med Harald Blåtands grav i Polen. Det är dock beklagligt att några andra personer på ett fåtal institutioner sedan spridit medvetet felaktiga uppgifter i försök att utpeka materialet som förfalskningar. Kännetecknade är att ingen av dessa velat se eller ta del av källmaterialet. Så bedriver man givetvis inte forskning utan deras insatser faller tungt tillbaka på dem själva.

Sven Rosborn

ATT LÄSA MER

Genom upptäckten av handskriftstexten *”Gesta Wulinensis ecclesiae pontificum”*, skriven av Harald Blåtands egen präst Avico på 990-talet har den tidiga, kända danska kungahistorien både kompletterats och förändrats på många sätt när det gäller 900-talet. Tidigare hade man ytterst få samtida källor om denna period. Historien var i stället uppbyggd på senare nedteckningar.

”Vikingakungens guldskatt.”
Fyndet av Harald Blåtands grav i Wiejkowo nära Wolin i Polen och handskriften *”Gesta Wulinensis”* har beskrivits i denna bok år 2021. Dessutom har följande artiklar lagts upp på Internet:

”Aspekter på källmaterialet kring Harald Blåtands grav i Polen.”
https://www.academia.edu/51878149
Här berättas om fyndet i Polen och om de arkeologiska belägg som påvisar *”Gesta Wulinensis”* äkthet som samtida historisk källa.

”Att koka soppa på en spik.”
https://www.academia.edu/88271908
Genmäle till en recenssion i Fornvännen.

”Slaget år 972 vid Cidini.”
https://www.academia.edu/87748342
Här klargörs bl.a. att vid översättningen av originalet till *”Gesta Wulinensis”* till polska 1963 har en av Polens ledande historiska forskare och museimän, professorn och direktören för Polens Nationalmuseum i Warszawa Stanislaw Lorentz varit involverad.

”Kriget mellan Harald Blåtand och Otto II år 974.”
https://www.academia.edu/112910207
Kriget vid Danevirke på gränsen till Tyskland året 974 får med denna ögonvittnesberättelse i *”Gesta Wulinensis” en helt annan historia än vad man tidigare känt till från närmast obefintliga källor.*

”Årtal i dansk - skånsk vikingatid.”
https://www.academia.edu/96285619
En sammanställning av händelser utifrån bl.a. ”Gesta Wulinensis” helt nya information om 900-talet.

”En drottning kallad Thyra.”
https://www.academia.edu/113388797
Genom handskriften ”Gesta Wulinensis” vet vi nu Gorms hustrus bakgrund.

”Danernas maktstruktur under början av 900-talet.”
https://www.academia.edu/113832567
”Gesta Wulinensis” berättar om kungamakten i Danmark.

”Några nedslag i skånsk historia på 900-talet.”
https://www.academia.edu/93140248
Här berättas om skånska förhållande, speciellt om Lund men också om handelsplatsen vid Helsingborg.

”Skånsk och dansk historia på 900-talet.”
https://www.academia.edu/94438644
Här berättas om Valdemar I av Kievs besök i Lund 977 och om Harald Blåtands borgar.

”Händelser i Skåne 964-984.”
https://www.academia.edu/100051644
I handskriftstexten *”Gesta Wulinensis”* från 990-talet finns flera uppgifter som rör förhållandena i Skåne.